

MUSIQA TA'LIMIDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN YONDASHUVNING NAZARIY-PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

M. Abdujabborova

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Ilmiy raxbar: **S.Asqarova**

Musiqa nazariyasi kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa ta'limida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning nazariy-pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Zamonaviy ta'lim paradigmasida ta'lim oluvchini pedagogik jarayonning passiv ishtirokchisidan faol subyektiga aylantirish, uning individual qobiliyati, qiziqishi, ehtiyoji, tajribasi va ijodiy imkoniyatlarini hisobga olish muhim metodologik talab sifatida qaraladi. Maqolada shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning pedagogik, psixologik, aksiologik, kompetensiyaviy va subyekt-faoliyatga asoslangan jihatlari musiqa ta'limi kontekstida yoritilgan. Musiqa ta'limining ijrochilik, tinglash, ijodkorlik, musiqiy idrok va estetik kechinma bilan bog'liq xususiyatlari mazkur yondashuvni qo'llash uchun keng imkoniyat yaratishi asoslangan. Shuningdek, individual ta'lim trayektoriyasi, differensial topshiriqlar, ijodiy faoliyat, pedagogik hamkorlik, refleksiya va rivojlantiruvchi baholashning shaxsga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etishdagi o'rni ochib berilgan. Maqolada musiqa ta'limini shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida takomillashtirishning nazariy modeli taklif etilib, uning kognitiv, emotsional-qadriyatli, ijodiy-faoliyatli va refleksiv komponentlari asoslangan.

Kalit so'zlar: shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, musiqa ta'limi, pedagogik subyekt, individual ta'lim trayektoriyasi, musiqiy qobiliyat, ijodkorlik, estetik tarbiya, refleksiya, pedagogik hamkorlik, differensial ta'lim, kompetensiya, rivojlantiruvchi baholash.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan yangilanishlar o'qitish jarayonining markaziga shaxsni qo'yishni, ta'lim oluvchining individual imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirishni hamda uning ta'lim jarayonidagi subyektiv pozitsiyasini kuchaytirishni talab etmoqda. An'anaviy ta'lim modelida o'qituvchi bilim beruvchi, talaba esa mazkur bilimlarni qabul qiluvchi subyekt sifatida qaralgan bo'lsa, zamonaviy pedagogik paradigmalarda o'qituvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi hamkorlik, talabaning mustaqil faoliyati, individual tajribasi va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Ayniqsa, musiqa ta'limida ushbu yondashuv alohida ahamiyatga ega, chunki musiqiy qobiliyat, eshitish, ritmni his qilish, ijrochilik mahorati, badiiy tafakkur va estetik idrok har bir shaxsda turlicha namoyon bo'ladi.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning nazariy mohiyati ta’lim oluvchini o‘z rivojlanishining faol subyekti sifatida e’tirof etishga asoslanadi. Bunda pedagogning asosiy vazifasi tayyor bilimlarni yetkazish emas, balki shaxsning mavjud imkoniyatlarini aniqlash, uning rivojlanishi uchun pedagogik sharoit yaratish, mustaqil fikrlashi va ijodiy faoliyatini qo‘llab-quvvatlashdan iborat bo‘ladi. UNESCOning zamonaviy ta’lim resurslarida ham o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishi va ehtiyojlaridagi farqlarni hisobga olish, ta’lim tajribasi, baholash va ta’lim muhitini shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirish learner-centred, ya’ni ta’lim oluvchiga yo‘naltirilgan yondashuvning muhim xususiyati sifatida ko‘rsatiladi.

Musika ta’limining o‘ziga xosligi shundaki, bunda ta’lim natijasi faqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish bilan belgilanmaydi. Musiqiy asarni tinglash, uning mazmunini anglash, badiiy obrazni talqin qilish, kuylash, cholg‘u asbobida ijro etish, ritmik harakatlarni bajarish, improvizatsiya qilish va musiqiy ijod bilan shug‘ullanish shaxsning individual xususiyatlari bilan bevosita bog‘liq. Shuning uchun bir xil metod yoki topshiriqni barcha ta’lim oluvchilarga bir xil shaklda qo‘llash har doim ham kutilgan pedagogik natijani bermaydi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv esa aynan shu individual farqlarni ta’lim jarayonining muhim resursiga aylantirish imkonini beradi. Musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning nazariy asoslari bir necha pedagogik konsepsiyalarning o‘zaro uyg‘unligi bilan belgilanadi. Gumanistik pedagogika shaxsning qadr-qimmatini, erkinligini va o‘zini namoyon etish ehtiyojini asosiy qadriyat sifatida e’tirof etsa, konstruktivistik yondashuv bilimni tayyor holda qabul qilish emas, balki shaxsning faol tajribasi orqali konstruksiya qilinishini ta’kidlaydi. Subyekt-faoliyat yondashuvi ta’lim oluvchini faoliyatning faol subyekti sifatida ko‘radi. Kompetensiyaviy yondashuv esa o‘zlashtirilgan bilimlarning real faoliyatda qo‘llanilishiga urg‘u beradi. Mazkur yondashuvlarning integratsiyasi musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik jarayonni tashkil etishning nazariy asosini yaratadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda talabaning individual tajribasi muhim pedagogik resurs hisoblanadi. Masalan, bir talaba vokal ijrochiligiga, boshqa biri cholg‘u ijrochiligiga, yana biri musika nazariyasiga yoki ijodiy faoliyatga ko‘proq qiziqishi mumkin. Pedagog ushbu farqlarni muammo sifatida emas, balki individual ta’lim imkoniyati sifatida qabul qilishi zarur. Bunda talabalarga umumiy ta’limiy maqsadga olib boruvchi, biroq bajarilish shakli va murakkabligi jihatidan farqlanuvchi topshiriqlar berish mumkin.

Musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning muhim jihatlaridan biri individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirishdir. Individual trayektoriya talabaning boshlang‘ich tayyorgarligi, qobiliyati, qiziqishi, ehtiyoji va kasbiy maqsadlariga mos ravishda rivojlanish yo‘lini belgilash imkonini beradi. Masalan, musika nazariyasini o‘rganishda bir talabaga asarning nazariy tahlili, boshqasiga uning ijrochilik talqini, yana bir talabaga esa pedagogik jihatdan qo‘llash imkoniyatlarini tahlil qilish topshirilishi mumkin. Natijada barcha talabalar bir xil maqsadga turli ta’lim yo‘llari orqali erishadilar. Musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning yana bir muhim imkoniyati ijodiy faoliyatni

rivojlantirish bilan bog‘liq. Musiqiy ijod tabiatiga ko‘ra shaxsning mustaqil fikrlashi, his-tuyg‘ularini ifodalashi va individual badiiy pozitsiyasini namoyon etishini talab qiladi. Shu sababli o‘quvchilarga yoki talabalarga ochiq turdagi topshiriqlar berish, turli talqinlarni qabul qilish, improvizatsiya va mustaqil ijodiy yechimlarga imkon yaratish shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. 2026-yilda Qo‘qon davlat universiteti mualliflari tomonidan e‘lon qilingan tadqiqotda ham musiqa ta’limida ijodiy faollikni rivojlantirish, estetik tafakkur, ijodiy mustaqillik va shaxsiy ifodaga imkon beruvchi pedagogik yondashuvlarning ahamiyati qayd etilgan. Bu jihat shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning musiqa ta’limidagi amaliy imkoniyatlarini yanada kuchaytiradi. Musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni amalga oshirishda o‘qituvchi va ta’lim oluvchi o‘rtasidagi pedagogik munosabatlar ham tubdan o‘zgaradi. O‘qituvchi nazorat qiluvchi va buyruq beruvchi subyekt sifatida emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi, motivatsiya beruvchi va ta’lim jarayonini tashkil etuvchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi. Ta’lim oluvchi esa tayyor ko‘rsatmalarni bajaruvchi emas, balki o‘zining ta’limiy maqsadlarini anglaydigan, faoliyatini rejalashtiradigan va natijalarini baholaydigan faol subyektga aylanadi. 2025-yilda musiqa ta’limida o‘quvchi markazidagi yondashuvga bag‘ishlangan tadqiqotda ham o‘qituvchi va o‘quvchi hamkorligi, o‘quvchining ta’lim jarayonida yetakchi subyekt sifatida ishtiroki hamda o‘qituvchining fasilitatorlik roli shaxsga yo‘naltirilgan musiqa ta’limining muhim belgilaridan biri sifatida ko‘rsatilgan.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvda motivatsiya ham alohida ahamiyat kasb etadi. Musika bilan shug‘ullanish jarayonida ichki motivatsiyaning kuchli bo‘lishi talabaning ijodiy faolligini oshiradi. Agar talaba musiqiy faoliyatni faqat baho yoki nazorat uchun emas, balki o‘zining shaxsiy qiziqishi va kasbiy rivojlanishi uchun amalga oshirsa, ta’lim jarayonining samaradorligi oshadi. Shu sababli pedagog talabaning qiziqishini aniqlashi, uning muvaffaqiyatini e‘tirof etishi, mustaqil tanloviga imkon berishi va ijodiy tashabbusini qo‘llab-quvvatlashi zarur. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning aksiologik jihat ham musiqa ta’limida muhimdir. Musika insonning estetik qadriyatlarini shakllantirish, milliy-madaniy merosga munosabatini rivojlantirish va ma’naviy dunyosini boyitish imkoniyatiga ega. Bunda talaba musiqiy asarni shunchaki o‘rganish obyekti sifatida emas, balki muayyan tarixiy, madaniy va estetik qadriyatlarning ifodasi sifatida qabul qiladi. Milliy musiqa merosi, maqom, folklor, an’anaviy ijrochilik va zamonaviy ijod namunalarini shaxsiy munosabat asosida o‘rganish talabaning milliy-madaniy identitetini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvda differensial ta’lim ham muhim o‘rin egallaydi. Chunki musiqa ta’limida ta’lim oluvchilarning musiqiy eshitishi, ovoz imkoniyati, ritmik sezgisi, ijrochilik tajribasi va nazariy tayyorgarligi turlicha bo‘ladi. Differensial yondashuv orqali topshiriqlar murakkabligi, bajarish vaqti, ijro shakli yoki taqdimot usuliga ko‘ra moslashtirilishi mumkin. Bunda pedagog umumiy ta’limiy maqsadni saqlab qolgan holda individual imkoniyatlardan kelib chiqib ta’lim jarayonini tashkil etadi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning muhim tarkibiy qismi refleksiyaadir. Talaba o‘zining musiqiy va pedagogik faoliyatini tahlil qilishi, nimani yaxshi bajarganini, qaysi jihatlarida

qiyinchilikka duch kelganini va keyingi bosqichda nimalarni takomillashtirishi zarurligini anglab borishi kerak. “Men bugun nimani o‘rgandim?”, “Qaysi musiqiy topshiriq menga qiyin bo‘ldi?”, “Men o‘z ijromni qanday baholayman?”, “Keyingi mashg‘ulotda nimani o‘zgartiraman?” kabi savollar refleksiv faoliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda baholash ham o‘ziga xos mazmun kasb etadi. Bunda baholash faqat yakuniy natijani aniqlash vositasi bo‘lmasdan, ta’lim oluvchining rivojlanish dinamikasini ko‘rsatadigan vositaga aylanishi lozim. Musika ta’limida talabaning boshqa talabalar bilan natijasini taqqoslashdan ko‘ra, uning avvalgi natijasiga nisbatan rivojlanishi, individual maqsadlariga erishishi, ijodiy tashabbusi va mustaqilligi muhim mezon sifatida qaralishi mumkin. Oliy musika ta’limida individual mashg‘ulotlarning imkoniyatlaridan ham shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni rivojlantirishda foydalanish mumkin. Biroq individual mashg‘ulotlarda texnik mahorat bilan bir qatorda interpretatsiya, mustaqil fikrlash va yuqori darajadagi tafakkurni rivojlantirishga ham e’tibor qaratish zarur. 2025-yilgi tadqiqotlarda oliy musika ta’limidagi individual ijrochilik mashg‘ulotlarida texnik jihatlar ustuvor bo‘lib qolmasdan, interpretativ va yuqori darajadagi fikrlash ko‘nikmalarini ham rivojlantirish zarurligi ta’kidlangan.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham muhimdir. Elektron portfoliolar, raqamli audio va video materiallar, interaktiv musiqiy dasturlar, elektron topshiriqlar, masofaviy ta’lim platformalari va individual rivojlanish monitoringi vositalari talabaning o‘z ta’lim faoliyatini mustaqil boshqarish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq texnologiyaning o‘zi shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni ta’minlamaydi; uning pedagogik qiymati ta’lim oluvchining individual ehtiyojlari va rivojlanish maqsadlariga mos qo‘llanilgandagina namoyon bo‘ladi.

2025-yilda musika nazariyasini o‘qitishda Flipped Classroom modeli bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotda an’anaviy ma’ruza markazidagi yondashuv o‘rniga faol ishtirok, chuqur fikrlash va amaliy musiqiy faoliyatni kuchaytiruvchi model ishlab chiqilgan. Bu tajriba shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning mazmunini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish mumkinligini ko‘rsatadi.

Musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni takomillashtirish uchun “diagnostika – individuallashtirish – faoliyat – ijodkorlik – refleksiya – rivojlantiruvchi baholash” izchilligiga asoslangan pedagogik modelni qo‘llash maqsadga muvofiq. Diagnostika bosqichida talabaning musiqiy tayyorgarligi, qiziqishi, ehtiyoji va individual imkoniyatlari aniqlanadi. Individuallashtirish bosqichida unga mos ta’limiy vazifalar va rivojlanish maqsadlari belgilanadi. Faoliyat bosqichida talaba musiqiy-ijodiy va pedagogik topshiriqlarni bajaradi. Ijodkorlik bosqichida mustaqil badiiy yechimlar ishlab chiqadi. Refleksiya bosqichida o‘z faoliyatini tahlil qiladi. Rivojlantiruvchi baholash bosqichida esa erishilgan natijalar va keyingi rivojlanish istiqbollari belgilanadi.

Mazkur modelning muhim xususiyati ta’lim jarayonining markaziga shaxsni qo‘yish bilan birga, pedagogning professional rolini ham o‘zgartirishidir. Pedagog endilikda faqat bilim manbai emas, balki ta’lim jarayonining dizayneri, mentor,

fasilitator va rivojlanish jarayonining hamkoriga aylanadi. Talaba esa o‘zining individual rivojlanish strategiyasini shakllantiruvchi faol subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni milliy pedagogik qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish ham muhimdir. O‘zbek an‘anaviy ta’limida ustoz-shogird munosabatlari individual yondashuvning tarixiy ko‘rinishlaridan biri sifatida qaralishi mumkin. Ustoz shogirdning qobiliyati, imkoniyati va rivojlanish darajasini hisobga olgan holda ta’lim bergan. Zamonaviy shaxsga yo‘naltirilgan pedagogika ushbu tajribani zamonaviy didaktik, psixologik va texnologik imkoniyatlar bilan boyitish imkonini beradi.

Shuningdek, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv bo‘lajak musika o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik identitetini shakllantirish bilan ham uzviy bog‘liqdir. Talaba o‘zini kelajakdagi pedagog sifatida anglar ekan, uning individual qobiliyati, kasbiy qiziqishi, estetik qarashlari, pedagogik qadriyatlari va ijodiy imkoniyatlari yagona kasbiy “Men”ning tarkibiy qismlariga aylanadi. Shu sababli shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim nafaqat o‘quv natijasini, balki bo‘lajak pedagogning kasbiy shaxs sifatida shakllanishini ham ta’minlaydi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning nazariy-pedagogik imkoniyatlarini umumlashtirib aytganda, u musika ta’limida bir nechta muhim natijalarga olib keladi. Birinchidan, ta’lim oluvchining individual imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirishga sharoit yaratiladi. Ikkinchidan, musiqiy-ijodiy faoliyatning subyektiv mazmuni kuchayadi. Uchinchidan, talabaning mustaqilligi va ichki motivatsiyasi rivojlanadi. To‘rtinchidan, pedagogik hamkorlik va kommunikativ faoliyat takomillashadi. Beshinchidan, estetik idrok va badiiy tafakkur rivojlanadi. Oltinchidan, refleksiv va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalari shakllanadi. Yettinchidan, bo‘lajak o‘qituvchining individual kasbiy rivojlanish trayektoriyasini loyihalash imkoniyati paydo bo‘ladi.

XULOSA

Musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv zamonaviy pedagogik paradigmaning muhim metodologik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning asosiy mazmuni ta’lim oluvchini pedagogik jarayonning faol subyekti sifatida e’tirof etish, individual imkoniyatlarini hisobga olish va o‘zini namoyon etishiga pedagogik sharoit yaratishdan iborat. Mazkur yondashuv musika ta’limining ijodiy, emotsional, estetik va individual xususiyatlari bilan tabiiy ravishda uyg‘unlashadi. Musika ta’limida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni samarali amalga oshirish uchun individual ta’lim trayektoriyasi, differensial topshiriqlar, ijodiy faoliyat, musiqiy improvizatsiya, individual va guruhviy loyihalar, refleksiv kundalik, portfolio, pedagogik hamkorlik va rivojlantiruvchi baholashdan tizimli foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda o‘qituvchi bilim beruvchi markaziy subyekt emas, balki ta’lim oluvchining rivojlanishini tashkil etuvchi va qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik hamkor sifatida faoliyat yuritadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilgan musika ta’limi natijasida talaba o‘zining musiqiy qobiliyatlari va pedagogik imkoniyatlarini anglaydi, mustaqil ta’lim olishga intiladi, ijodiy qarorlar qabul qiladi, estetik qadriyatlarni o‘zlashtiradi va o‘z kasbiy rivojlanishini boshqarishga qodir bo‘ladi. Demak, ushbu yondashuvni musika ta’limining nazariy-metodologik asoslari bilan

integratsiyalash bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining nafaqat kasbiy kompetentligini, balki ularning shaxsiy, ijodiy, estetik va refleksiv salohiyatini rivojlantirishning muhim pedagogik sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.
4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.
5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." Oriental Art and Culture 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." QO ‘QON UNIVERSITY NEWSLETTER 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musika o‘qitish metodikasi va maktab repertuari." Oquv qollanma, Fargona. “Fargona” nashriyoti (2020).
8. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3, 127-132.
9. E‘zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). HOZIRGI O ‘ZBEK HIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOYILLARI. University Research Base, 46-49.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2024). TA’LIMDA MUSIQA O ‘QITISHNING AHAMIYATI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 12, 99-100.
11. Qobilova, E., Xaydarova, I., & Gulnora, R. (2024). O ‘ZBEK XALQ AN’ANALARI-TARBIYA OMILI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(26), 192-195.
12. Кобилова, Э. Б. "ФОРМИРОВАТЬ ДУХОВНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ФОЛЬКЛОРА ЖАНРА." Oriental Art and Culture 3.1 (2022): 291-295.